

دانشگاه ایلام

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته الهیات (فقه و مبانی حقوق اسلامی)

بررسی تطبیقی رجوع شهود از شهادت در مذاهب پنجگانه اسلامی

توسط:

یاسین فرجی

استاد راهنما:

دکتر طاهر علی محمدی

استاد مشاور:

دکتر عبدالجبار زرگوش نسب

دی ماه ۱۳۹۱

سورة التوبة

به نام خدا

بررسی تطبیقی رجوع شهود از شهادت در مذاهب پنجگانه اسلامی

توسط

یاسین فرجی

پایان نامه ارایه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیت های لازم برای اخذ

درجه کارشناسی ارشد

در رشته:

الهیات (فقه و مبانی حقوق اسلامی)

از دانشگاه ایلام

ایلام

جمهوری اسلامی ایران

در تاریخ ۱۳۹۱/۱۰/۲۸ توسط هیات داوران مورد ارزیابی و با درجه عالی به تصویب نهایی
رسید.

دکتر طاهر علی محمدی استاد یار گروه الهیات (راهنما و رئیس هیات داوران).....
دکتر عبدالجبار زرگوش نسب، استاد یار گروه الهیات (استاد مشاور).....
دکتر غلام الواری استاد یار (استاد داور).....
دکتر شمس اله سراج، استاد یار گروه فلسفه و معارف اسلامی (داور).....

دی ماه ۱۳۹۱

تقدیم به:

روان پاک انبیاء الهی که پرچمداران مبارزه با ظلم و ظلم ستیزی در تاریخ بشریت بوده اند و ائمه
بزرگواری که با قلم خویش در راه بیداری و آگاهی بخشی به جامعه بشریت از هیچ کوششی فرو
گذار نکردند.

تقدیم به پدرم؛

اسوه صبر و تلاش!

تقدیم به مادرم؛

صحیفه‌ی پر مهر زندگانی ام که به دیار معبود شتافت!

تقدیم به برادر و خواهران عزیزم!

تقدیم به همسر مهربانم!

که همواره قوت قلبم است!

و تقدیم به تو که می خوانی و به او که به من نوشتن آموخت!

تقدیر و سپاس

بعد از حمد و ثنای الهی که ستایش و سپاس بی پایان از آن اوست، او که انسان را آفرید و لسان را با بیان همراه نمود تا او را ذکر کرده و شکر وی گوید: «فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَ اشْكُرُوا لِي وَ لَأَ تَكْفُرُونَ» (بقره/۱۵۲) پس مرا یاد کنید، تا شما را یاد کنم و شکرانه‌ام را به جای آرید و با من ناسپاسی نکنید.

از استاد خوب و عزیزم

جناب آقای دکتر طاهر علی محمدی

معلم اندیشه و آگاهی، به خاطر همه دلسوزی‌ها و راهنمایی‌هایی که در حق بنده نموده‌اند، سپاسگزارم و نهایت تقدیر و تشکر را دارم
در پناه خدا کامیابی و نیکی‌بختی هر دو جهانش باد!

و همچنین از

جناب آقای دکتر عبدالجبار زرگوش نسب

استاد فرزانه، مدیر مهربان و کارآمد، خادم علوم اهل بیت (ع) که برادرانه و مهرجویانه مرا به حضور می‌پذیرفت و پرسش‌هایم را صمیمانه پاسخ می‌گفت، بی نهایت سپاسگزارم.

«ایده الله تعالی فی الدارین»

و نیز از همه عزیزانی که مرا در این امر یاری نمودند، تقدیر و تشکر می‌کنم و از خداوند متعال بهروزی و موفقیت در زندگی را برای آنان خواستارم!

چکیده

در موضوع شهادت که یکی از راه های اثبات دعاوی است، گاه اتفاق می افتد که شهود از شهادت خود رجوع می کنند. این رجوع یا قبل و یا بعد از حکم بوده و مورد رجوع نیز یا امر کیفری است یا مدنی. از دیدگاه فقهای فریقین در صورتی که شهود یا یکی از آنها قبل از صدور حکم از شهادت خود رجوع کند- خواه در امور کیفری باشد خواه در امور مدنی- حکم صادر نمی شود؛ ولی در امور کیفری حتی اگر حکم صادر شده و استیفا نشده باشد، به علت وجود شبهه حکم نقض می شود؛ اما بعد از صدور حکم و استیفا، نظر فقهای امامیه، شافعیه و حنابله این است که در صورت اعتراف شهود به تعمد، قصاص می شوند و در صورت خطا، ملزم به پرداخت دیه هستند. این در حالی است که از دیدگاه فقهای مالکیه و حنفیه شهود، مطلقاً ضامن دیه می باشند. در فرض رجوع شهود در امور مدنی و صدور حکم، سه دیدگاه وجود دارد: دیدگاه اول قول مشهور فقهای فریقین است که بر اساس آن حکم نقض نمی شود و شاهد رجوع کننده بر اساس این دیدگاه ملزم به پرداخت غرامت مشهود به می شود. بر اساس دیدگاه دوم که قول غیر مشهور از فقهای فریقین می باشد، حکم نقض می شود و در این فرض اگر عین مال باقی باشد، به مشهود علیه مسترد می شود و در صورتی که مال، تلف شده باشد؛ باید شهود غرامت آن را بپردازند.

دیدگاه سوم قول به تفصیل است که صفات و شرایط شهود، در هنگام ادا و رجوع را ملاک نقض یا عدم نقض حکم می داند. نظر به اهمیت اجرای عدالت در دین مقدس اسلام از یک سو و وجود اختلافات و ابهامات فراوان در خصوص رجوع شهود، و نیز با توجه به اینکه پذیرش هر یک از اقوال فقها، آثار کاملاً متفاوتی برای طرفین دعوی خواهد داشت، ضرورت و اهمیت پرداختن به این موضوع، روشن می شود. در این تحقیق که به روش کتابخانه ای و به صورت تبیینی و تحلیلی انجام گرفته، نویسنده به بررسی و نقد دیدگاه فقهای فریقین و دلایلیشان پرداخته و نظر چهارمی را نیز مطرح کرده است که در آن عدالت و فسق شهود به هنگام رجوع، تعیین کننده است.

کلید واژه ها : رجوع شهود، شهادت زور، شاهد فاسق، حکم، نقض، ضامن

فصل اول: کلیات تحقیق و مفاهیم

- ۱-۱. مقدمه..... ۱
- ۲-۱. شرح و بیان مسأله پژوهشی..... ۲
- ۳-۱. اهداف تحقیق مورد نظر..... ۲
- ۴-۱. اهمیت و کاربرد نتایج تحقیق در رفع تنگناها و مشکلات جامعه..... ۳
- ۵-۱. پیشینه علمی موضوع تحقیق..... ۳
- ۶-۱. سوال‌های تحقیق..... ۴
- ۷-۱. روش تحقیق..... ۴
- ۸-۱. مفاهیم..... ۵
- ۱-۸-۱. مفهوم شهادت..... ۵
- ۲-۸-۱. مفهوم رجوع از شهادت..... ۵
- ۳-۸-۱. مفهوم شهادت زور..... ۵
- ۴-۸-۱. کیفیت وقوع رجوع از شهادت..... ۵
- ۶..... فصل دوم: رجوع شهود در امور مدنی (مالی)..... ۶
- ۱-۲. رجوع شهود در امور مالی قبل از حکم..... ۷
- ۱-۱-۲. وجه اشتراک آرای فقهای فریقین..... ۸

- ۲-۱-۲. جمع بندی..... ۹
- ۲-۲. رجوع شهود در امور مالی بعد از حکم..... ۱۰
- ۱-۲-۲. دیدگاه مشهور فقهای امامیه..... ۱۰
- ۲-۲-۲. دیدگاه غیر مشهور فقهای امامیه و دلایل آنها..... ۱۲
- ۳-۲-۲. وجه اشتراك و اختلاف قول فقهای مشهور و غیر مشهور امامیه..... ۱۴
- ۴-۲-۲. دلایل قول مشهور فقهای امامیه..... ۱۴
- ۵-۲-۲. نقد دلایل مشهور فقهای امامیه..... ۱۶
- ۶-۲-۲. قول مشهور فقهای اهل سنت..... ۲۶
- ۷-۲-۲. دیدگاه حنفیه..... ۲۶
- ۱-۷-۲-۲. قول ابن حماد..... ۲۶
- ۲-۷-۲-۲. قول مشهور فقهای حنفیه..... ۲۷
- ۳-۷-۲-۲. دلایل حنفیه مبنی بر نفوذ حکم حاصل از شهادت زور در ظاهر و باطن..... ۲۹
- ۸-۲-۲. دیدگاه مالکیه..... ۳۱
- ۹-۲-۲. دیدگاه شافعیه..... ۳۳
- ۱-۹-۲-۲. طرق اثبات شهادت زور از دیدگاه شافعیه..... ۳۴
- ۲-۹-۲-۲. دلایل شافعیه مبنی بر بطلان حکم مستند به شهادت زور در باطن..... ۳۶
- ۱۰-۲-۲. دیدگاه حنابله..... ۳۸
- ۱۱-۲-۲. قول غیر مشهور فقهای اهل سنت..... ۳۹
- ۱۲-۲-۲. دلیل مشترک فقهای فریقین بر نقض حکم..... ۴۰
- ۱۳-۲-۲. نقدی بر رأی فقهای قائل به نقض حکم..... ۴۰
- ۱۴-۲-۲. وجه اشتراك و افتراق دیدگاه مشهور فریقین..... ۴۱
- ۱۵-۲-۲. قول ابن حماد..... ۴۱
- ۱۶-۲-۲. نقدی بر نظریه ی ابن حماد..... ۴۱
- ۱۷-۲-۲. قول به تفصیل..... ۴۲
- ۱۸-۲-۲. جمع بندی..... ۴۳
- ۳-۲. رجوع یکی از شاهدین در امور مالی بعد از حکم..... ۴۴

- ۴۴..... دیدگاه فقهای امامیه..... ۱-۳-۲
- ۴۴..... دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۲-۳-۲
- ۴۵..... قول غیر مشهور فقهای اهل سنت..... ۳-۳-۲
- ۴۵..... وجه اشتراک دیدگاه مشهور فقهای فریقین..... ۴-۳-۲
- ۴۶..... قول به تفصیل..... ۵-۳-۲
- ۴۷..... جمع بندی..... ۶-۳-۲
- ۴۸..... **۴-۲ اثبات دعوی با شاهد و یمین مدعی و رجوع شاهد**.....
- ۴۸..... دیدگاه فقهای امامیه..... ۱-۴-۲
- ۴۹..... دیدگاه فقهای حنفیه..... ۲-۴-۲
- ۵۰..... دیدگاه فقهای مالکیه..... ۳-۴-۲
- ۵۰..... دیدگاه فقهای شافعیه..... ۴-۴-۲
- ۵۱..... دیدگاه فقهای حنابله..... ۵-۴-۲
- ۵۲..... وجه اشتراک و افتراق آرای فقهای فریقین..... ۶-۴-۲
- ۵۲..... نقد آرای فقهای حنفیه..... ۷-۴-۲
- ۵۲..... قول به تفصیل..... ۸-۴-۲
- ۵۴..... جمع بندی..... ۹-۴-۲
- ۵۵..... **فصل سوم: رجوع شهود در امور مدنی (غیر مالی)**.....
- ۵۶..... **۱-۳ رجوع شهود طلاق قبل از حکم**.....
- ۵۶..... دیدگاه فقهای امامیه..... ۱-۱-۳
- ۵۶..... دیدگاه فقهای اهل سنت..... ۲-۱-۳
- ۵۷..... وجه اشتراک دیدگاه فقهای فریقین..... ۳-۱-۳
- ۵۷..... جمع بندی..... ۴-۱-۳
- ۵۸..... **۲-۳ رجوع شهود طلاق بعد از حکم**.....
- ۵۸..... دیدگاه مشهور فقهای امامیه..... ۱-۲-۳
- ۵۸..... رجوع شهود طلاق بعد از دخول..... ۱-۱-۲-۳
- ۵۹..... رجوع شهود طلاق قبل از دخول..... ۲-۱-۲-۳

- ۶۰..... ۲-۲-۳. قول غیر مشهور فقهای امامیه.....
- ۶۰..... ۳-۲-۳. دلایل قائلین به نقض حکم.....
- ۶۰..... ۱-۳-۲-۳. روایات.....
- ۶۳..... ۲-۳-۲-۳. دلیل عقل.....
- ۶۲..... ۳-۲-۳. نقد دلایل قائلین به نقض حکم از دیدگاه مشهور.....
- ۶۳..... ۴-۲-۳. نقد دلایل مشهور فقها.....
- ۶۶..... ۵-۲-۳. دیدگاه فقهای اهل سنت.....
- ۶۷..... ۱-۵-۲-۳. دیدگاه فقهای حنفیه.....
- ۶۷..... ۱-۱-۵-۲-۳. رجوع شهود طلاق قبل از دخول.....
- ۶۸..... ۲-۱-۵-۲-۳. رجوع شهود طلاق بعد از دخول.....
- ۶۸..... ۲-۵-۲-۳. دیدگاه فقهای مالکیه.....
- ۶۹..... ۱-۲-۵-۲-۳. رجوع شهود طلاق قبل از دخول.....
- ۶۹..... ۲-۲-۵-۲-۳. رجوع شهود طلاق بعد از دخول.....
- ۷۱..... ۳-۵-۲-۳. دیدگاه شافعیه.....
- ۷۱..... ۱-۳-۵-۲-۳. رجوع شهود طلاق قبل از دخول.....
- ۷۲..... ۲-۳-۵-۲-۳. رجوع شهود طلاق بعد از دخول.....
- ۷۲..... ۴-۵-۲-۳. دیدگاه حنابله.....
- ۷۳..... ۱-۴-۵-۲-۳. رجوع شهود طلاق قبل از دخول.....
- ۷۳..... ۲-۴-۵-۲-۳. رجوع شهود طلاق بعد از دخول.....
- ۷۴..... ۵-۵-۲-۳. قول غیر مشهور فقهای اهل سنت.....
- ۷۴..... ۶-۲-۳. وجه اشتراک و افتراق دیدگاه فقهای فریقین.....
- ۷۵..... ۷-۲-۳. اشکال قول غیر مشهور.....
- ۷۵..... ۸-۲-۳. قول به تفصیل.....
- ۷۶..... ۹-۲-۳. جمع بندی.....
- ۷۷..... **فصل چهارم: رجوع شهود در امور کیفری.....**
- ۷۸..... **۱-۴. رجوع شهود قبل از حکم.....**

- ۷۸..... ۱-۱-۴. رجوع شهود قتل، قصاص و قطع
- ۷۹..... ۲-۱-۴. وجه اشتراك قول فقهای فریقین
- ۷۹..... ۳-۱-۴. رجوع شهود زنا
- ۸۱..... ۴-۱-۴. وجه اشتراك و افتراق آرای فقهای فریقین
- ۸۱..... ۵-۱-۴. رجوع شهود زنا و احصان قبل از حکم
- ۸۱..... ۶-۱-۴. جمع بندی
- ۸۲..... ۲-۴. رجوع شهود بعد از حکم
- ۸۲..... ۱-۲-۴. رجوع شهود قتل، قصاص و قطع
- ۸۲..... ۲-۲-۴. دیدگاه امامیه
- ۸۴..... ۳-۲-۴. دیدگاه شافعیه
- ۸۵..... ۴-۲-۴. دیدگاه حنابله
- ۸۵..... ۵-۲-۴. دیدگاه حنفیه
- ۸۵..... ۱-۵-۲-۴. دلایل فقهای حنفیه
- ۸۶..... ۶-۲-۴. دیدگاه مالکیه
- ۸۶..... ۷-۲-۴. وجه اشتراك و افتراق قول فقهای فریقین
- ۸۷..... ۸-۲-۴. دلیل مشترک فقهای امامیه، شافعیه و حنابله جهت قصاص شهود متعمد
- ۸۸..... ۹-۲-۴. نقد دلیل فقهای حنفیه و مالکیه
- ۸۹..... ۱۰-۲-۴. جمع بندی
- ۸۹..... ۱۱-۲-۴. رجوع شهود زنا
- ۸۹..... ۱-۱۱-۲-۴. رجوع هریک از شهود زنا بعد از حکم و قبل از حد
- ۹۰..... ۱۲-۲-۴. وجه اشتراك و افتراق آرای فقهای فریقین
- ۹۰..... ۱۳-۲-۴. دلیل فقهای امامیه، مالکیه و شافعیه
- ۹۱..... ۱۴-۲-۴. دلیل فقهای حنفیه و حنابله و نظر جامع در این مبحث
- ۹۳..... ۱۵-۲-۴. جمع بندی
- ۹۴..... ۱۶-۲-۴. رجوع هریک از شهود زنا بعد از حکم و استیفا
- ۹۴..... ۱۷-۲-۴. دیدگاه فقهای امامیه

۹۵.....	۱-۱۷-۲-۴. دلیل متقدمین فقهای امامیه.....
۹۵.....	۲-۱۷-۲-۴. دلایل متأخرین فقهای امامیه.....
۹۶.....	۱۸-۲-۴. نقد آرای متأخرین فقهای امامیه.....
۹۹.....	۱۹-۲-۴. دیدگاه فقهای اهل سنت.....
۱۰۰.....	۲۰-۲-۴. وجه اشتراک و افتراق آرای فقهای فریقین.....
۱۰۱.....	۲۱-۲-۴. جمع‌بندی.....
۱۰۲.....	۲۲-۲-۴. رجوع شهود زنا و احصان.....
۱۰۳.....	۲۳-۲-۴. دلیل مشترک فقهای حنفیه و مالکیه در عدم ضمان شهود احصان و نقد آن.....
۱۰۴.....	۲۴-۲-۴. وجه اشتراک و افتراق آرای فقها.....
۱۰۴.....	۲۵-۲-۴. جمع‌بندی.....
۱۰۴.....	۲۶-۲-۴. رجوع بعضی از شهود و بقای حد نصاب شهود بر شهادت بعد از استیفا.....
۱۰۵.....	۲۷-۲-۴. وجه اشتراک و افتراق آرای فقهای فریقین.....
۱۰۵.....	۲۸-۲-۴. دیدگاه مختار.....
۱۰۶.....	۲۹-۲-۴. جمع‌بندی.....
۱۰۷.....	نتیجه گیری
۱۰۹.....	منابع و مأخذ.....

۱-۱. مقدمه

قضاوت در حقوق اسلام از جایگاه خاص و ممتازی برخوردار است و به همین دلیل در کتب مختلف فقهی باب خاصی به آن اختصاص داده شده است. شارع مقدس برای حفظ حقوق مردم و اجرای عدالت در مقام قضا، شهادت شهودی را که عادل‌اند برای قاضی حجت می‌داند و چون شهادت یکی از بارزترین ادله‌ی اثبات دعاوی است، اگر شهود عادل باشند، حکمی که به تبع شهادت آنها صادر می‌شود، عادلانه است و این حکم نافذ و جاری خواهد بود.

گاهی اتفاق می‌افتد که یکی از شهود یا همه‌ی آنها از شهادت خود برمی‌گردند و به دروغ یا اشتباه خود اقرار می‌کنند. این رجوع یا قبل از صدور حکم است و یا بعد از صدور حکم؛ مورد رجوع نیز یا امری کیفری است و یا امر مدنی. سؤال این است که وظیفه‌ی قاضی در این خصوص چیست؟ اگر شاهد یا شهود، بعد از ادای شهادت و قبل از صدور حکم از شهادت خود رجوع کنند، آیا حکم صادر می‌شود یا خیر؟ در صورتی که رجوع آنها بعد از صدور حکم باشد حکم نقض می‌شود یا خیر؟ آیا از دیدگاه فقها اعتراف شهود به عمد، با اعتراف آنها به خطا، یکسان خواهد بود یا اینکه این دو اعتراف، ثمرات مختلفی در نقض حکم و مجازات شهود خواهند داشت؟ آیا رجوع در امور کیفری با رجوع در امور مدنی، متفاوت است؟ سؤالاتی از این دست و اختلافاتی که در این خصوص وجود دارد، از یک سو و ضرورت اجرای عدالت در دین مقدس اسلام و در مقام قضاوت از دیگر سو، اهمیت و ضرورت انجام پژوهشی جامع و تطبیقی میان دیدگاه‌های فقها در مذاهب پنجگانه‌ی اسلامی را روشن می‌سازد. لذا در این نوشتار مسأله‌ی رجوع شهود، قبل و بعد از صدور حکم را هم در امور کیفری و هم در امور مدنی از دیدگاه مذاهب پنجگانه‌ی اسلام بررسی کرده‌ایم. گرچه اختلافی که در بین فقهای هر دو گروه مشاهده می‌شود زمانی است که حکم صادر شده باشد.

این تحقیق که به روش توصیفی و تحلیلی موضوع را بررسی کرده، از لحاظ ساختاری به چهار فصل تقسیم شده است:

فصل اول به کلیات تحقیق؛ فصل دوم به بحث رجوع شهود در امور مدنی (بخش اموال)، از دیدگاه فقهای مذاهب پنجگانه، فصل سوم به بخش غیر مالی رجوع شهود در امور مدنی و فصل چهارم به رجوع شهود در امور کیفری در دو بخش قبل و بعد از حکم می‌پردازد. در همه‌ی این فصول، وجه اشتراک و افتراق آرای فقهای امامیه و اهل سنت و دلایل آنها و نقد بعضی از آن‌ها مطرح شده و نهایتاً به نتیجه‌گیری از مباحث این تحقیق همت گمارده شده است.

امید است که این تحقیق، مورد رضایت خداوند متعال قرار گرفته باشد.

۱-۲. شرح و بیان مسأله پژوهشی

شارع مقدس برای حفظ حقوق مردم و اجرای عدالت در مقام قضا، شهادت شهودی را که عادل‌اند برای قاضی حجت می‌داند و چون شهادت، یکی از بارزترین ادله‌ی اثبات دعاوی می‌باشد، لذا اگر شهود، عادل باشند، حکمی که به تبع شهادت آنها صادر می‌شود، عادلانه خواهد بود و این حکم نافذ و جاری است.

سؤالی که در اینجا مطرح می‌شود این است که آیا حکمی که به استناد شهادت شهود، صادر می‌شود؛ با رجوع آنها از شهادتشان نقض می‌شود یا خیر؟

از آنجایی که موضوع رجوع شهود، گاهی قبل از صدور حکم توسط قاضی تحقق می‌یابد و گاهی بعد از صدور حکم، مسأله می‌بایست از هر دو جنبه مورد بررسی قرار گیرد. گرچه مشکل و معضل اصلی جایی است که حاکم شرع اقدام به صدور حکم کرده باشد و آنگاه رجوع شاهدان از شهادتشان اتفاق بیفتد. در این صورت، امور کیفری با امور غیرکیفری، متفاوت خواهد بود. همچنین ضروری است رجوع شهود بعد از صدور حکم و قبل از اجرای آن و نیز بعد از اجرای آن، مورد مذاقه‌ی فقهی قرار گیرد.

۱-۳. اهداف تحقیق مورد نظر

۱-۳-۱. اهداف اصلی:

۱- رسیدن به نظریه‌ای جامع در خصوص رجوع شهود از شهادتشان بعد از حکم قاضی، به گونه‌ای که مطابق با عدالت باشد.

۱-۳-۲. اهداف فرعی:

- ۱- یافتن موارد افتراق و اشتراک فریقین در مورد رجوع شهود از شهادت قبل و بعد از حکم قاضی در امور کیفری و غیر کیفری.
- ۲- دست یابی به نظریه اکثریت فقهای امامیه در این خصوص.
- ۳- دست یابی به نظریه اکثریت فقهای اهل سنت در این خصوص.

۴-۱. اهمیت و کاربرد نتایج تحقیق در رفع تنگناها و مشکلات جامعه

نتیجه این تحقیق می‌تواند در شرح مواد قانونی که به بحث رجوع شهود پرداخته‌اند، مورد توجه قضات، حقوقدانان، وکلا، اساتید دروس حقوق، اساتید دروس فقه و حقوق و دانشجویان مربوط به رشته‌ی حقوق و فقه و حقوق قرار گیرد و فتح بابی برای ورود بیشتر قضات، طلاب و دانشجویان در این بحث باشد.

۵-۱. پیشینه علمی موضوع تحقیق

تا به حال هیچ اثری که به طور اختصاصی به بررسی موضوع رجوع شهود و به گونه تطبیقی پرداخته باشد، نوشته نشده و یا نویسنده با وجود غور و بررسی به آن دست نیافته است. البته فقهای مذاهب در لابه‌لای کتب خود و مطابق مذهبی که خود داشته‌اند به این موضوع پرداخته‌اند؛ به عنوان نمونه، شیخ طوسی در کتاب المبسوط در فصل مربوط به رجوع از شهادت (۲۶۴/۸) می‌گوید: «اگر چند نفر به قتل یا قطع، علیه کسی شهادت دهند و بعد از استیفا از شهادتشان رجوع کنند، در صورتی که عمداً شهادت داده باشند ولی مقتول می‌تواند همه را قصاص کند اما باید فاضل از دیه مقتول را به ولی قصاص شوندگان رد کند و اگر به طلاق قبل از دخول شهادت دهند باید نصف مهر المسمی را به زوج پردازند، اما در صورت دخول، ضامن نیستند.»

شهید ثانی در کتاب الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة در فصل چهارم در رجوع از شهادت (۱۵۵/۳) می‌گوید: «در صورتی که چند نفر به قتل یا جرم یا حدی شهادت دهند و بعد از استیفا اعتراف به عمد کنند ولی مقتول می‌تواند همه را قصاص کند اما باید فاضل از دیه مقتول را به ولی قصاص شوندگان رد کند. و اگر به طلاق قبل از دخول شهادت دهند باید نصف مهر المسمی را به زوج پردازند، اما در صورت دخول، ضامن نیستند.»

شافعی نیز در کتاب الأم باب شهادت (۵۷-۵۸/۷) می‌گوید: «در صورتی که شهودی که به قتل یا جرح شهادت دهند بعد از استیفا به عمدی بودن شهادتشان اعتراف کنند، قصاص می‌شوند و در صورت خطا دیه می‌پردازند. و اگر به طلاق قبل از دخول شهادت دهند نصف مهر المثل و بعد از دخول، کل مهر المثل را باید به زوج پردازند.»

سرخسی نیز در کتاب المبسوط، باب رجوع از شهادت (۲۰/۱۷) می‌گوید: «اگر شهود بعد از شهادتشان و بعد از استیفا رجوع کنند چه عمداً شهادت داده باشند، چه خطا کرده باشند، فقط ضامن

دیه می‌باشند؛ زیرا شهود سبب‌اند نه مباشر.» و در همان کتاب (۲/۱۷) می‌گوید: «اگر به طلاق قبل از دخول شهادت دهند ضامن نصف و در صورت دخول، ضامن کل مهرالمسمی می‌باشند که باید به زوج پردازند.»

۱-۶. سؤال‌های تحقیق

- ۱- از نظر فریقین حکم رجوع شهود پیش از صدور حکم از سوی قاضی، چیست؟
- ۲- حکم رجوع شهود بعد از صدور حکم و قبل از استیفای حکم از دیدگاه فقهای امامیه و اهل سنت چگونه است؟
- ۳- حکم رجوع شهود بعد از صدور حکم و بعد از استیفای حکم از دیدگاه فقهای امامیه و اهل سنت چه می‌باشد؟
- ۴- آیا رجوع شهود بعد از حکم قاضی و قبل از استیفا، در امور کیفری با غیر کیفری، متفاوت است؟
- ۵- موارد اشتراک و افتراق فریقین در این مسأله چیست؟
- ۶- آیا رجوع شهود در امور مدنی ضمانت‌آور است؟

۱-۷. شرح روش تحقیق:

این تحقیق با روش کتابخانه‌ای و به شکل تحلیلی و توصیفی انجام شده به این صورت که ابتدا به شناسایی و گردآوری منابع، سپس به فیش برداری از مطالب مورد نیاز اقدام شده و در نهایت با تحلیل و دسته بندی آنها به نگارش پایان نامه پرداخته شده است.

۸-۱. مفاهیم

۸-۱-۱. مفهوم شهادت

شهادت در لغت به معنای حضور به همراه مشاهده می‌باشد.^۱ در اصطلاح فقهی، شهادت عبارت است از اخبار به ثبوت یا نفی امری از جانب کسی برای غیر، به قصد اثبات نه جهت دعوی.^۲

۸-۱-۲. مفهوم رجوع از شهادت

رجوع در لغت به معنی بازگشت می‌باشد.^۳ از نظر ابن عابدین رجوع شاهد به معنای نفی آن چیزی است که بر اثر شهادت اثبات شده است.^۴ از بررسی دیدگاه فقهای مذاهب، همین نکته روشن می‌شود.^۵

۸-۱-۳. مفهوم شهادت زور

زور در لغت به معنای سخن دروغ و باطل آمده است.^۶ و در اصطلاح فقهی، شهادت زور به شهادتی گفته می‌شود که شاهد از واقعه‌ای بدون علم و آگاهی، (در محکمه) خبر دهد یا اینکه شاهد واقع را بداند اما عمداً بر باطل و خلاف واقع شهادت بدهد.^۷

۸-۱-۴. کیفیت وقوع رجوع از شهادت

در صورتی که شاهد بعد از ادای شهادت بگوید شهادتم را فسخ کردم یا باطل شمردم یا عمداً شهادت دروغ دادم یا خطا کردم، از شهادت خود رجوع کرده است.^۸

^۱- اصفهانی (راغب)، المفردات، ۴۶۵.

^۲- حلی، المذهب البارع، ۴/۵۰۵.

^۳- اصفهانی (راغب)، المفردات: ۳۴۲.

^۴- ر.ک: ابوجیب، القاموس الفقهی، ۱۴۴.

^۵- حلی، ابن ادریس، السرائر ۲/۱۴۴؛ سرخسی، المبسوط، ۱۶/۱۷۸ و دمیاطی، اعانه الطالبین، ۴/۳۵۰.

^۶- فراهیدی، کتاب العین، ۷/۳۸۰.

^۷- جزائری، التحفه السنیة، ۵۱.

^۸- دمیاطی، اعانه الطالبین، ۴/۳۵۰.